

De hoogste kaars

(Voor de groteren)

MIEN LABBERTON

Ze kenden hem allemaal op het dorp. De oudere mensen hadden hem reeds gekend van de dagen af, waarop hij als kleine kleuter voor het eerst over de drempel van zijn moeders huisje was gekropen en in het zand had zitten wroeten met zijn dikke rode handjes. Ze wisten nog, dat hij veel later had kunnen praten dan andere kinderen, en dat hij nooit veel had gezegd en altijd zulke grote, verwonderde ogen had gehad. Langzamerhand was het hele dorp er aan gewend geraakt, dat hij anders was, anders dan gewoon. Zijn bewegingen waren wat hoekig en onbeheerst, zijn ogen zagen je nooit helemaal aan, het was altijd of hij ergens in de verte iets moois zag, waar hij naar kijken moest. Zijn grote voeten liepen traag, alsof het hun moeite kostte, telkens weer van plaats te moeten veranderen. Hij was lang en mager, alle jongens wisten dat hij sterke spieren had.

Iedereen nam hem zoals hij nu eenmaal was. Hij hóórde bij het dorp, en was één van hen allen. Iedereen groette hem, als ze hem voorbijkwamen. De dokter, de dominee, de notaris, de veearts, de bovenmeester, allemaal. Ze hieven even de rechterhand omhoog, met een joviaal „Mòrgen, Teun!” en omdat ze dan alweer voorbij waren, zagen ze de trage glimlach niet, die dan even om de altijd wat stroef gesloten mond kon komen en ook heel snel weer vergeleed. Het was wel jammer, dat ze die glimlach niet zagen, want die had misschien aan hun gedachten, die in dat korte voorbijgaan altijd even het woord „stakker” tot middelpunt hadden, een andere richting kunnen geven. En het was maar goed, dat ze dat woord nooit tegen hem uitspraken en dat Teun hun gedachten niet lezen kon, want dan zou hij óf heel boos, óf heel verdrietig zijn geworden. De dorpsmensen van zijn eigen soort hadden dat stille beklag al lang afgeleerd. Want hij had ze, vanaf dat hij een opgeschoten jongen werd, wel laten merken, dat hij heel wat beter tegen schelden en plagen kon, dan tegen meewarigheid en medelijden. Dát maakte hem bijna altijd driftig en boos. En daarom groetten ze hem zoals ze iederéén groetten, met een praatje over het weer, over de oogst, over de varkens of het nieuwe gras, en ze lieten het plagen aan de kinderen over. Veel antwoorden deed Teun hun nooit, maar dat namen ze hem niet kwalijk, zo was hij nu eenmaal, het was geen onvriendelijkheid van hem. Gewoonlijk zei hij: „Zo is het.”

De kinderen maakten daar veel grapjes mee. „Zo is het, hè Teun?” was een heel gewone roep achter hem aan.

Och ja, de plagers waren natuurlijk de kinderen. Maar ze plaagden hem niet op een lelijke manier. Ieder kind weet, dat de ene plagerij heel anders is dan de andere. Ze plaagden Teun, zoals je een hondje plaagt waar je toch heus wel van houdt, of zoals je een vriendje plaagt, waar je straks weer fijn mee gaat spelen. Op zulke plagerijen antwoordde hij wél. Hij zwaaide dan met zijn sterke lange armen en stoof op hen af, maar als hij dichtbij hen was, leek hij ze opeens niet meer te zien en liep ongemoeid tussen hen door. Dan kwamen er gewoonlijk een paar met hem meelopen. „Onze Teun,” noemden de kinderen hem. Ze wisten méér van hem dan de volwassenen. De kinderen wisten, dat Teun prachtige liedjes kon fluiten op een riet, dat hij zelf daarvoor had gesneden. Dáárom liepen ze vaak met hem mee. Als ze dan buiten het dorp, langs de weiden kwamen, en ze zeiden: „Toe, Teun, fluit eens wat,” dan kwam

meestal die rieten fluit uit een binnenzak voor den dag, en als je dan aan de kant in het gras ging zitten, en de tonen van dat fluitje dreven de ruimte in, nu, dan werden dat vaak heel mooie ogenblikken. De kinderen die van dat fluiten hielden, zorgden er wel voor, dat geen der anderen het ooit in zijn hoofd zou halen, Teun écht te plagen, lélíjk te plagen.

Eéns was het gebeurd, dat een jongen, die nieuw op het dorp was komen wonen, dat had gedaan. Hij had een touw gespannen voor de ingang van het tuintje voor Teuns huis, kort voordat hij thuis moest komen. Toen was Teun lelijk gevallen en had enkele dagen haast niet kunnen lopen. Maar die jongen had een half jaar later op het hele dorp nog geen enkele vriend gehad.

Hij was nu twee en twintig, onze Teun. Al van zijn vijftiende jaar af had hij de boeren van het kleine landbouwdorp laten zien, dat hij zijn plaats in de dorpsgemeenschap wel waard was. Ze gebruikten zijn geweldige lichaamskracht bij het hooien, het maaïen, het ploegen, ze betaalden zijn loon aan zijn moeder en ze bekommerden er zich niet om, dat hij lezen noch schrijven kon. Want zo ver had de school het niet met hem gestuurd. Maar één ding was er, dat hij daar wél had geleerd en dat hij altijd al beter had gekund dan enig ander kind, al wist de meester dat zelf ook niet. Dat ene

ding was: luisteren. Want hij wist te luisteren naar dingen, die andere kinderen vaak niet horen.

Hij luisterde naar de regen in de avond, naar het haast onhoorbaar lichte ruisen van de korenakkers, naar de vogels die in de ploegvoren naar insecten of korrels pikten, naar de stormwind die het huis deed trillen, naar het zachte gefladder van vlinder-vleugels. Hij luisterde, en er is véél dat de dagen te zeggen hebben aan wie te luisteren weet met zijn hart. Wie luistert, is in het grootste alleen-zijn niet eenzaam meer. Hij luisterde ook naar de dieren van weiden, erven en stallen. Hij wist zelf niet, dat hij dit deed. Maar hij herkende in hun geluiden hun vreugden, hun moeiten, hun angsten, hun verwachten, en hij voelde zich één met hen, want hij begreep hen. Hij luisterde ook naar de mensen, al vond hij die veel moeilijker te verstaan. De enige waar hij maar zelden naar luisteren kon, was zijn moeder.

Kwam dat misschien, doordat zij van het hele dorp de énige was, die hem niét kon nemen zoals hij was, maar die hem altijd anders wenste en dat niet voor hem te verbergen wist? Van het ogenblik af, dat zij van het kindje in de wieg had gemerkt, dat het niet lachte, dat het niet op tijd zitten en lopen kon, niet leerde praten en spelen als andere kinderen, had zij hem, haar énige, anders gewenst dan hij was. En toch — hoe lief had ze hem! Soms kon hij haar aanzien met een blik, alsof hij haar vergeving vroeg en tegelijk haar smeekte, hem toch te nemen zoals hij was, tevreden met hem te zijn zoals God hem had gemaakt. Zijn moeder begreep die blik van hem niet. Maar toch werd dan haar verdriet minder groot, en haar zachtheid jegens hem groter. Maar ook heel dikwijls, vooral in de lange winteravonden, zaten ze elk aan een kant van de grote vierkante tafel en in beider hart was het verlangen elkander te vinden, elkander nader te komen, en ze konden het niet. Want dan stond zijn moeders onwil om tevreden met hem te zijn daar als een muur die hen scheidde, en ze gingen vroeg, te vroeg, naar bed. Hij kende de namen van de maanden niet zo goed, maar des te beter kende hij de seizoenen. Want die waren hem als een deel van hemzelf. De lente, waarin de hunkering en een nieuw verlangen gonsde in zijn bloed, waarin de dauwdruppende, bloesemende kleine bongerd werd tot een lied, dat de vroege ochtend voor hem zong, waarin hij altijd oplettend moest zijn voor alle vogelgeluiden, om te weten wáár het gevaar dreigde van gaaïen, katten, sperwers, jongens. In de lente liep hij vaak rond met het dromerig gevoel een heel jong kind in de armen te houden, dat hem door de hemel werd toevertrouwd om het te beschutten en te beschermen. Dan vond hij zijn handen ruw, zijn kleren grof, zijn hele wezen al die ontluikende teerheid van de aarde onwaard. Toch wás ze er, die teerheid van de lente, ze was óók voor hem, ze was bij hem en in hem en om hem heen, van uur tot uur. O, God was goed!

Het meest gelukkig voelde hij zich in de zomer. Als de lichte avonden lang waren, de nachten kort. Als het rood- en goudkleurende Oosten hem reeds op de velden vond, waar zijn taaie spierkracht, zijn onvermoeibaar uithoudingsvermogen, het won van alle anderen en hij om zijn arbeid werd geteld. Dat hem niet het bedachtzamer werk, het zaaien, het uitdunnen van gewas, het opladen, werd toevertrouwd, deerde hem niet. Hij baggerde de sloten uit, dreef het ploegijzer door de stoppelvelden, keerde de hooioppers, van de heel vroege morgen tot het duister viel. En luisterde. Geen patrijs zou door hem van haar nest worden afgemaaid, geen donderbui hem bij verrassing overvallen, geen boodschap van het golvend roggeveld hem ontgaan. De zomer taalde niet naar schuchtere tederheden, die hem wankelmoedig en onzeker maakten, de zomer kende en eiste slechts gestadige en trouwe kracht. De zomer had hem nodig — o, God was goed!

In de herfst had hij het moeilijk. Als alle oogst was geborgen, alle wintergraan gezaaid, werden de dagen leeg. Dan zwierf hij langs de sloten waarlangs elke groei was verdord, waarboven grijze luchten grauwe uren voorspelden en de rauwe kreten van kraaien en kauwen een angstig waarom opriepen in zijn knipperende ogen. Het geelgeworden wilgenblad langs de sloten gaf er een antwoord op. Op één van zulke dagen was het geweest, dat hij voor het eerst een rieten fluitje sneed en het wonder beleefde, dat hij de lieflijkheid van de lente en de overvloedige kracht van de zomer kon doen trillen en vloeien in de klanken, die hij zelf te voorschijn riep. Nee, dacht hij dan, hij niet, hij máákte ze niet, hij niet. Hij hoefde maar te luisteren naar zijn herinnering en de klanken kwamen. God zond ze naar hem toe. O, God was goed!

Sindsdien was de herfst hem niet zo moeilijk meer. Veel zwaarder was de winter. Die was hem het meest vréemde getij. De lange avonden aan de vierkante huiskamertafel konden hem benauwen tot stikkens toe. Zonder spa hadden zijn handen geen doel, zijn ogen geen hemel, zijn ziel geen veilige haven. Dan voelde hij zich misvormd, tot alles onbekwaam, zijn schouders te breed, zijn voeten te traag en onwillig, zijn hoofd te groot, zijn handen lomp. Kwam er ijs, en werd het hele dorp één in vrolijk wintervertier, dan was het hem of hij vluchten moest en schuw meed hij alle luidruchtig vermaak, pas herlevend als sneeuw ging vallen en hij, uren zwerfend over de witte landen, daaruit een nieuwe rust ontving. Maar ook zonder sneeuw kwam er toch aan zijn winterse onrust een eind, door een lichtpunt dat gloren ging. Het kon gebeuren, dat op zijn zwerftochten een kind, jongen of meisje, naast hem kwam lopen, en ieder jaar opnieuw begon het gesprek met dezelfde vraag:

„Kom je weer, Teun?”

Dat hoefde niet verder uitgelegd te worden. Zijn gedachten waren immers al op diezelfde weg geleid?

„Ja, o ja. Ja, vanzelf.”

„Anders kan niemand die hoogste kaars aansteken, hè Teun?”

„Ja, ja, ik kan het wel.”

Veel meer werd er al niet gezegd. Dat de boom weer mooi zou zijn, en dat de dominee mooi vertellen kon. En dat het orgel nóg mooier was dan de rieten fluit. Ja, ja. Wisten de kinderen, die naar hun Kerstfeest uitzagen, vanuit die ongeweten bronnen die door Kerstverlangens beginnen te vloeien, dat ieder jaar opnieuw door zo'n gesprekje met één van hen, die met hem naar het Licht zouden zitten kijken, de verstarrende winteromklemming van hem afviel, dat hij er uit werd opgetild en weer uitzicht kreeg op dat vaste weten, dat diep binnen in hem woonde: O, God is goed!?

Daarna waren dan de avonden niet benauwend meer, of leeg, of angstwekkend van onbegrepen dingen. Dan was er alleen het Kerstfeest dat kwam. En waarbij God hem nodig had. Hij moest weer de hoogste kaars aansteken. Ja, God was goed.

Vanaf dat hij als Zondagsschoolkind naar het Kerstfeest was gegaan in de oude dorpskerk, had hij dit nooit meer overgeslagen. Toen de leeftijd was gekomen, waarop hij de Zondagsschool verlaten moest, bleef hij op het Kerstfeest komen. Niemand had hem gevraagd, niemand stuurde hem terug. Hij ging op de eerste rij zitten, waar hij altijd gezeten had, tussen de kinderen, staarde naar de lichtende boom, dronk zijn beker chocola, en luisterde. De oude dominee kreeg soms een brok in zijn keel en vroeg zich wel af, of er van zijn ganse kudde schaapjes iemand zó luisterde als die boom van een kerel, als Teun. Meezingen deed hij niet. Maar wie zou ooit hebben kunnen of durven zeggen, dat het niet zong in zijn ziel?

Toen hij zestien jaar was, was de Kerstboom groter en hoger geweest dan vorige jaren. De jongens, die de kaarsen aan mochten steken, rekten zich op hun tenen, klommen op stoelen, maar de bovenste kaars bereikten ze niet. Ook de dominee en de koster konden er niet bij. Toen stond de lange Teun op, strekte zijn magere lange armen en zei kort: „Dat doe ik,” en even later brandde de kaars en kon het feest beginnen. Sindsdien was het een vaste gewoonte geworden: op het Kerstfeest van de Zondagsschool, waarbij ook de ouders uit het dorp allen graag kwamen, werd de hoogste kaars aangestoken door „onze Teun”.

Daar liep hij ook nu met zijn omfloerste hersenen weer over te denken, terwijl hij sneeuw ruimde rondom het doktershuis. Eigenlijk vond hij het niet prettig, die sneeuw weg te vegen. Het was mooier met sneeuw. Van sneeuw moest je afblijven. Sneeuwvlokken kwamen vanuit de hoge, hoge hemel. God stuurde ze, en ze zeiden wat tegen je, terwijl ze om je heen zweefden en voor je voeten gingen liggen. Ze zeiden niet, dat je ze vuil moest maken en weg moest vegen. Dat zeiden de mensen. De sneeuwvlokken zeiden veel mooiere dingen. Dat God daarboven goed was. Dat zeiden hem ook de regen en de zon, de sterren, de maan in een lichte nacht. God was goed, maar de mensen begrepen dat niet altijd. Dat lag aan de mensen. De sneeuwvlokken wisten het. Zeker omdat ze regelrecht van boven kwamen, regelrecht van God. Dat was óók zo met de engelen in de Kerstnacht en met het Kindje in de Kribbe. Regelrecht van God. Hij mocht de hoogste kaars weer aansteken, die het allermeest naar de hemel wees. God was goed.

Toen hij klaar was met sneeuwruimen, liep hij de tuin uit, de straatweg op. Alles wit. Alles overdekt met die kleine boodschappers van God, die samen zo machtig waren, dat ze de wereld een ander aanzien gaven, een aanzien van vrede en zuiverheid, waarin je je thuis voelde. Hij was heel gelukkig, terwijl hij daar op die straatweg liep, met Gods zuivere wereld om hem heen en het uitzicht op het Kerstfeest in zijn hart, op het mogen aansteken van die éne, allerhoogste kaars. O, God was zó goed!

Hij vergat dat hij op een straatweg liep . . .

Tien minuten later werd hij het huisje van zijn moeder binnengedragen. Een vrachtauto, waarvan de chauffeur sterk naar jenever rook, had hem overreden. Hij leefde nog. „Hoogstens nog een half uur,” zei de dokter, die onmiddellijk gehaald was. „Langer niet.”

De kleine kamer werd hoe langer hoe voller. Het bericht van het ongeluk ging als een lopend vuur door het dorp. Ieder die het hoorde, liep naar het kleine huisje toe. Hun Teun.

Over zijn door zon en wind verweerde gezicht lag een vreemde bleekheid gespreid en een grote rust. De moeder snikte. „Ik ben ... niet blij genoeg . . . met hem geweest...” zei ze tot tweemaal toe, alsof ze sprak tegen zichzelf. De chauffeur, door twee agenten vastgehouden, stond in een hoek en trachtte zich los te wringen. „Nee, je blijft hier,” zei één van de agenten, „je moet maar eens goed zien wat je gedaan hebt.” Opeens schudde de moeder wild haar vuist tegen hem. „Jij ellendeling! Jij ellendeling!” gierde ze hem toe.

De stervende ogen gingen open. Lag er het wonder van een stille glimlach in? De lippen bewogen. Ieder in de kamer hoorde het. „De kaars,” zei onze Teun. „De hóógste kaars.” En heel even later, alsof het eigenlijk tezamen één geheel, één gedachte was: „Moeder, vergeef het hem maar, hij wist niet wat hij deed.”

Het was de langste zin, die hij in zijn hele leven had gesproken. In de kamer werd het stil. Stil als buiten in de besneeuwde, wijde velden.

Op de dag van het Kerstfeest werd hij begraven. Zelden was het bij een teraardebestelling zo vol op het kerkhof geweest. En ook 's avonds, bij het feest der kinderen, was de kerk voller dan ooit te voren. Verwachtte men iets? Op de eerste rij bleef een stoel onbezet. In de top van de Kerstboom, vlak onder de Ster, was een kaars, die door niemand werd aangestoken. En die toch alle ogen tot zich trok.

De oude predikant veegde zich over het voorhoofd. „Vrienden,” zei hij, „we hadden dit feest wel uit kunnen stellen, maar dat zou hij niet hebben gewild. Vóór we beginnen, een enkel kort woord.” Zijn hand wees naar de top van de boom. „De kaars brandt niet, kinderen, omdat God onze Teun ergens anders nodig had. Maar toch heeft hij haar bij zijn sterven alreeds voor ons aangestoken. Want een woord van Christus is altijd het hoogste licht. En Teun heeft een kruiswoord van Christus voor ons levend gemaakt. Voor zijn moeder, voor ons allen. Hij heeft een Kerstlicht aangestoken in onze harten. Laat ons nu samen bidden.”

